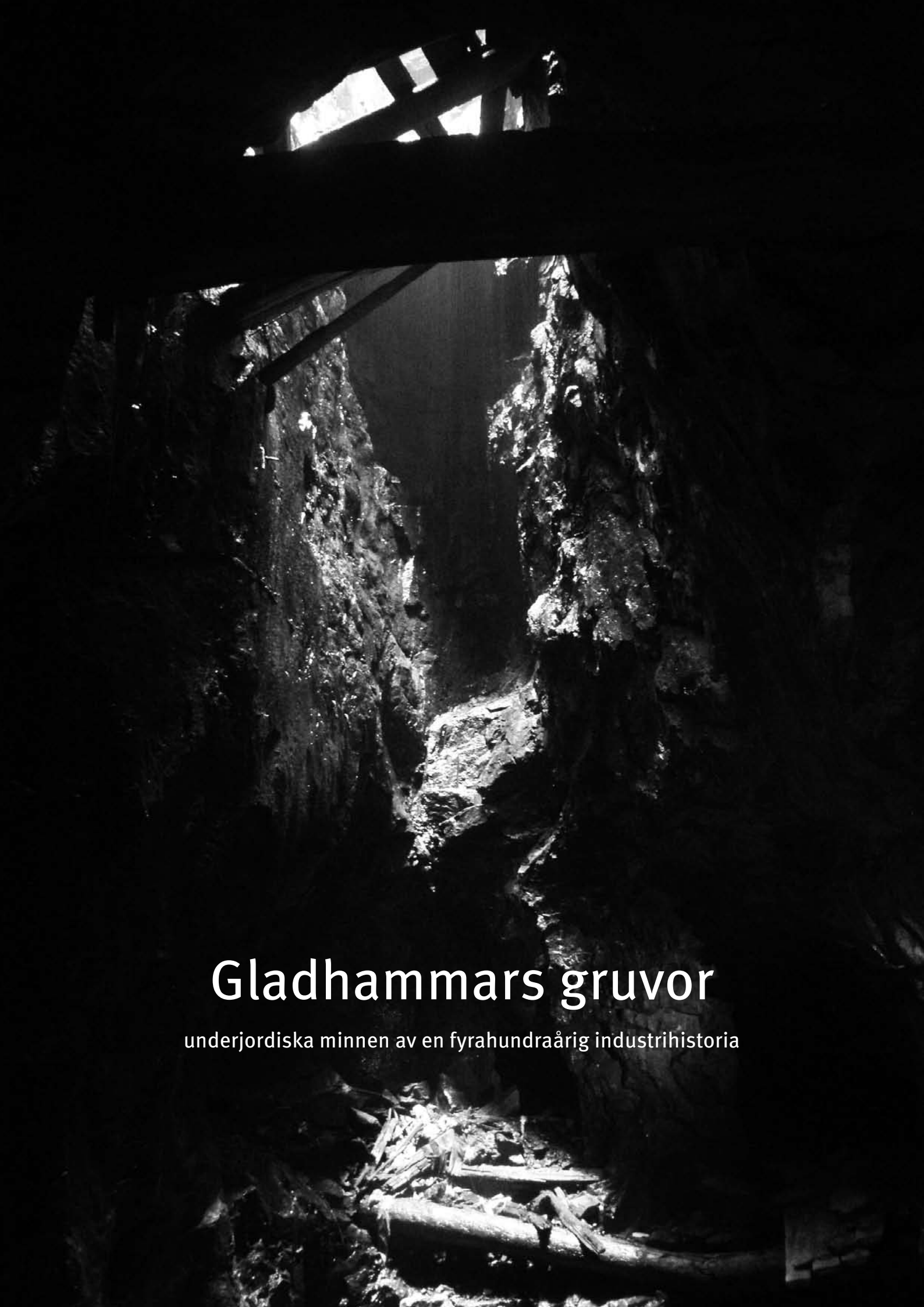

Gladhammars gruvor

underjordiska minnen av en fyrahundraårig industrihistoria

Uppdrag:

På uppdrag av Västerviks kommun har vi genomfört en preliminär fältinventering avseende kultur- eller industrihistoriskt intressanta fynd i de underjordiska delar av Gladhammar gruvor / Holländarfältet som varit tillgängliga för besök.

Genomförande:

Inventeringen genomfördes under hösten 2008 av Sven Gunnvall, Björn Gunnvall och Lena Arén.

Gruvan är vattenfylld till c:a 34 meters avvägning. Stollgången som avvattnar gruvan är blockerad av ras i anslutning till stollens början i Tyskgruvan. Den fältort (Riddareorten och Kommendören), som förbinder de olika delarna av gruvan med stollen är blockerad av detta ras vilket medför att enda möjliga vägen ner i gruvan är via schakten. Flera av dessa är i övre delen skodda med kallmurad sten och rasrisken är därför avsevärd.

Stora delar av gruvan är oframkomliga på grund av ras, framförallt orsakat av av ruttnade trävirke i förtimringar, stöttor och timmerbottnar. Åtkomliga delar omfattar från nordväst Gamla gruvan, Knuts schakt med Ingemars ort och Oscars ort, Riddareorten in till delar av Tyskgruvan, Odelmarksgruvan samt delar av Svenskgruvan, inklusive Gamla orten. Holländaregruvan är till stor del blockerad av ras, delvis mycket instabil och dessutom fylld med sopor. Bondeschaktet är tillgängligt men begränsat till själva schaktet. De översta nivåerna i gruvan utgörs till största delen av korta provorter och hyllor som bildats genom att stödjade bergbryggor lämnats kvar i brytrummen. Dessa utrymmen är fyllda av rasmassor och ruttnande trävirke varför vi av säkerhetsskäl undviker att besöka dem.

Vilka platser som vi besökt har alltså avgjorts av möjligheterna att på ett säkert sätt ta sig ner i gruvan. Gamla gruvan erbjöd en sådan möjlighet genom riggning av ett frihängande rep från den SV kanten (översta bilden på sid 3). Vi landade då på den smala stenbryggan mellan Knuts schakt och Gamla gruvan. Därifrån var det möjligt att ta sig över Knuts schakt med gummibåt. Från Knuts schakt leder Riddareorten (den NV delen av fältorten), mot Tyskgruvan, Ingemars ort i nordostlig riktning samt Oscars ort, parallellt med Riddareorten. Den senare går att följa till Tyskgruvan där den blockeras av ras innan man når stollen.

Den andra angreppspunkten var Odelmarksgruvans sluttande schakt (nedersta bilden på sid 3). Den kommunicerar på två ställen med Svenskgruvan. På 25 m avvägning, finns en öppning in till en kort ort som leder ut till Svenskgruvans brytrum. Nere vid vattnets nivå på 34 m finns ytterligare en öppning som leder in till Kommendören - den del av fältorten som går från stollen mot SO och Svenskgruvan. Där Kommendören når Svenskgruvan ligger Gamla orten, ett vackert exempel på tillmakning med brandrester i änden på gången.

Stollgången, som delvis är vattenfylld, är fullt framkomlig ända in till gruvan (Tyskgruvan) där den helt blockeras av ras. I stollgången finns också rester av sentida militär forskning.

Redovisning:

På de följande sidorna redovisas de platser och fynd som enligt vår uppfattning kan vara intressanta. Objekten är numrerade. Dessa nummer återfinns på de översiktliga kartor som inleder rapporten.

Litteratur:

ELFSTRÖM, E. Bergsbruket vid Gladhammar, en fyrahundraårig historia. Västervik 2006
TEGENGREN, F.R. Sveriges ädlare malmer och bergverk. Stockholm 1924. SGU ser Ca nr 17.

Foto:

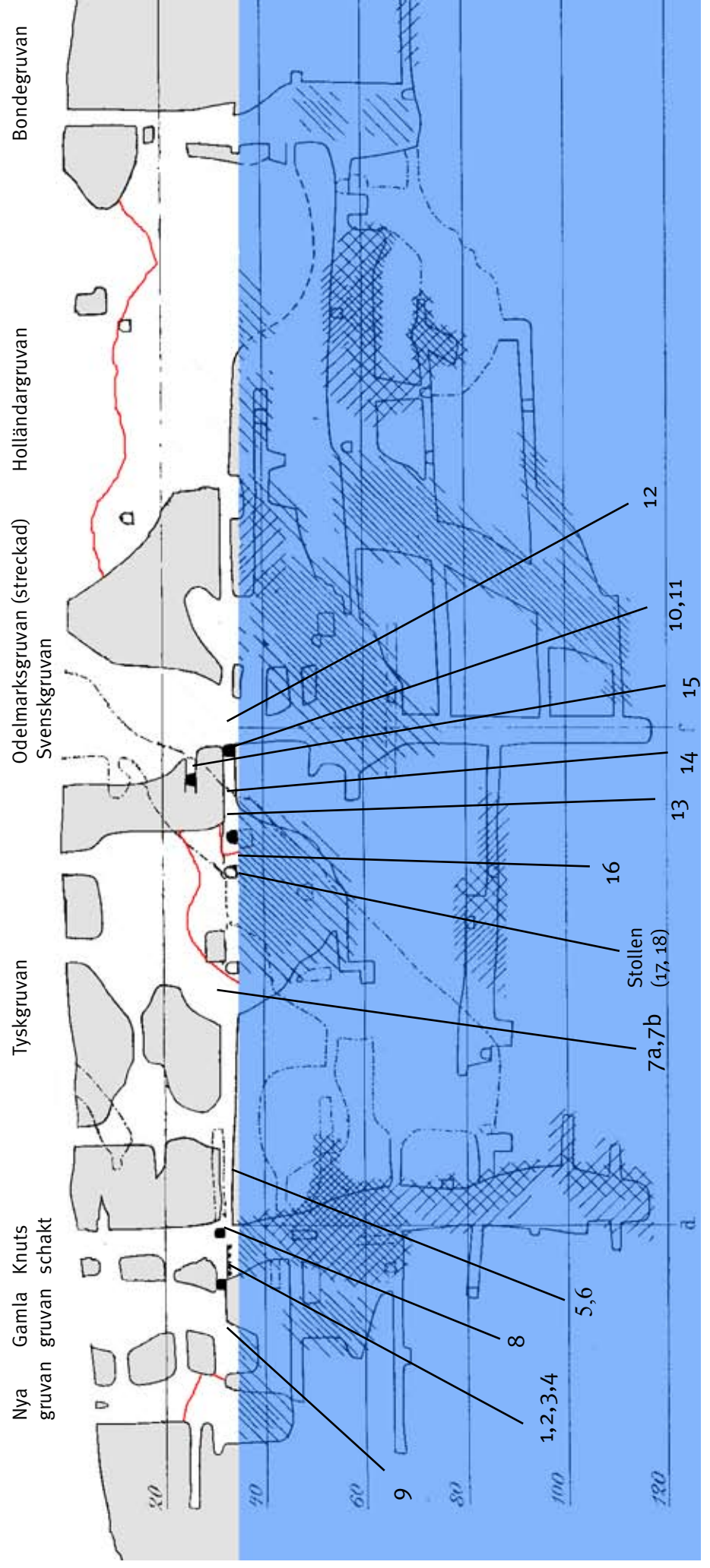
Sven Gunnvall och Björn Gunnvall

Genomförandet

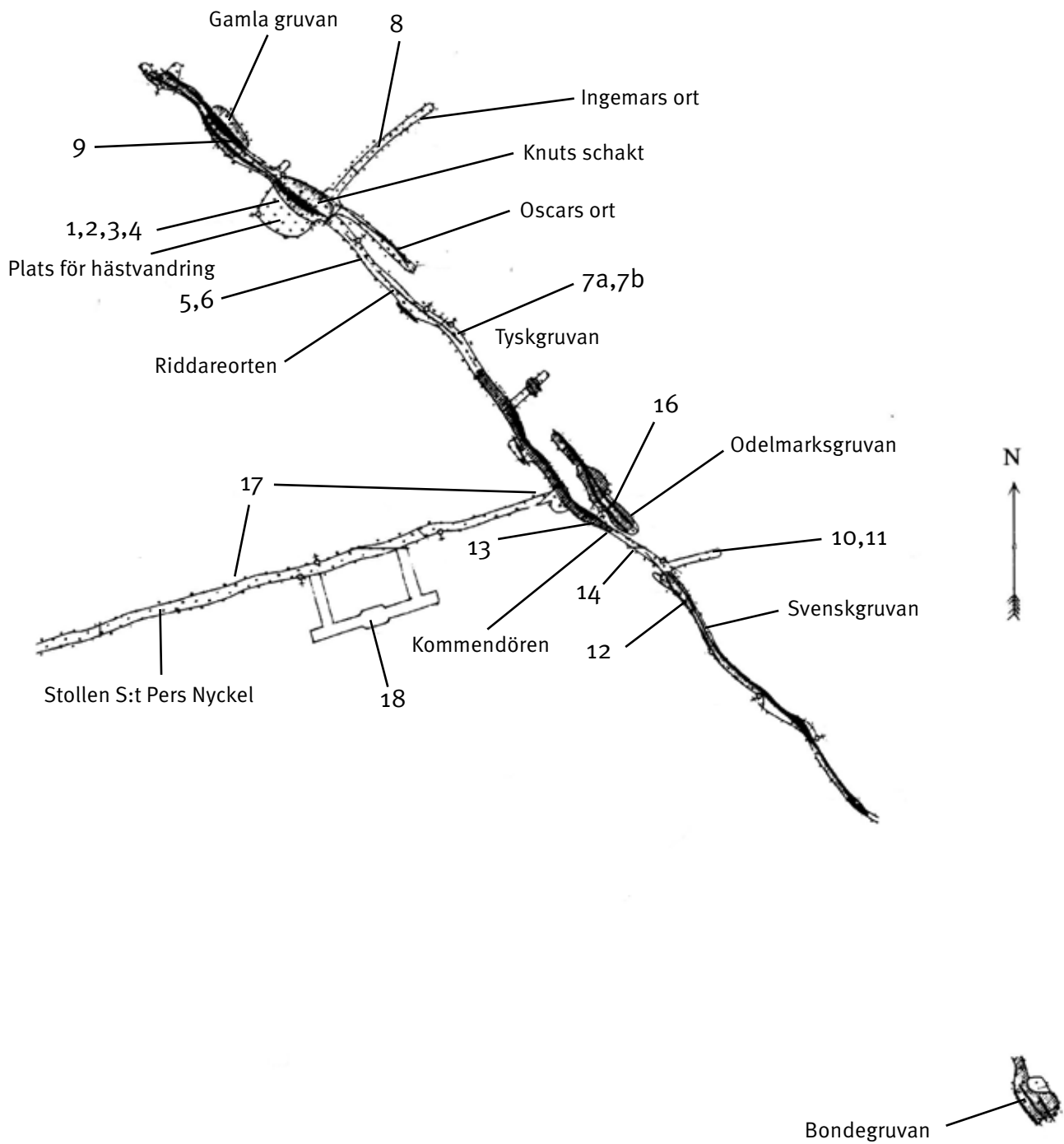
Gamla gruvan (överst) riggades med ett frihängande rep ned till botten på 30 m avvägning. Platsen valdes som säker utgångspunkt för undersökningar i den nordvästra delen av området. Tekniken för att ta sig ner resp. upp på en enkel, statisk, lina kallas SRT (Single Rope Technic) och är standard i grottforskningssammanhang. Odelmarksgruvan (nederst) riggades med en stödlina längs den sluttande sydöstra kanten. Läget valdes trots viss risk för stenras som enda möjliga väg ner till den sydvästra delen av gruvan.

Längdsnitt genom Gladhammars gruvor / Holländarfältet (Bearbetad efter F. Hoppe 1887)
(rött markerar gräns för ras)

Plan över Gladhammars gruvor / Holländarfältet på 28 - 37 m avvägning.
(Bearbetad efter F. Hoppe 1887)

1: Järnbeslagen trätunna / malmtunna

Plats: 32 m avvägning i Knuts schakt, på sidan av hästvandringen (anlagd 1791, ombyggd 1820)

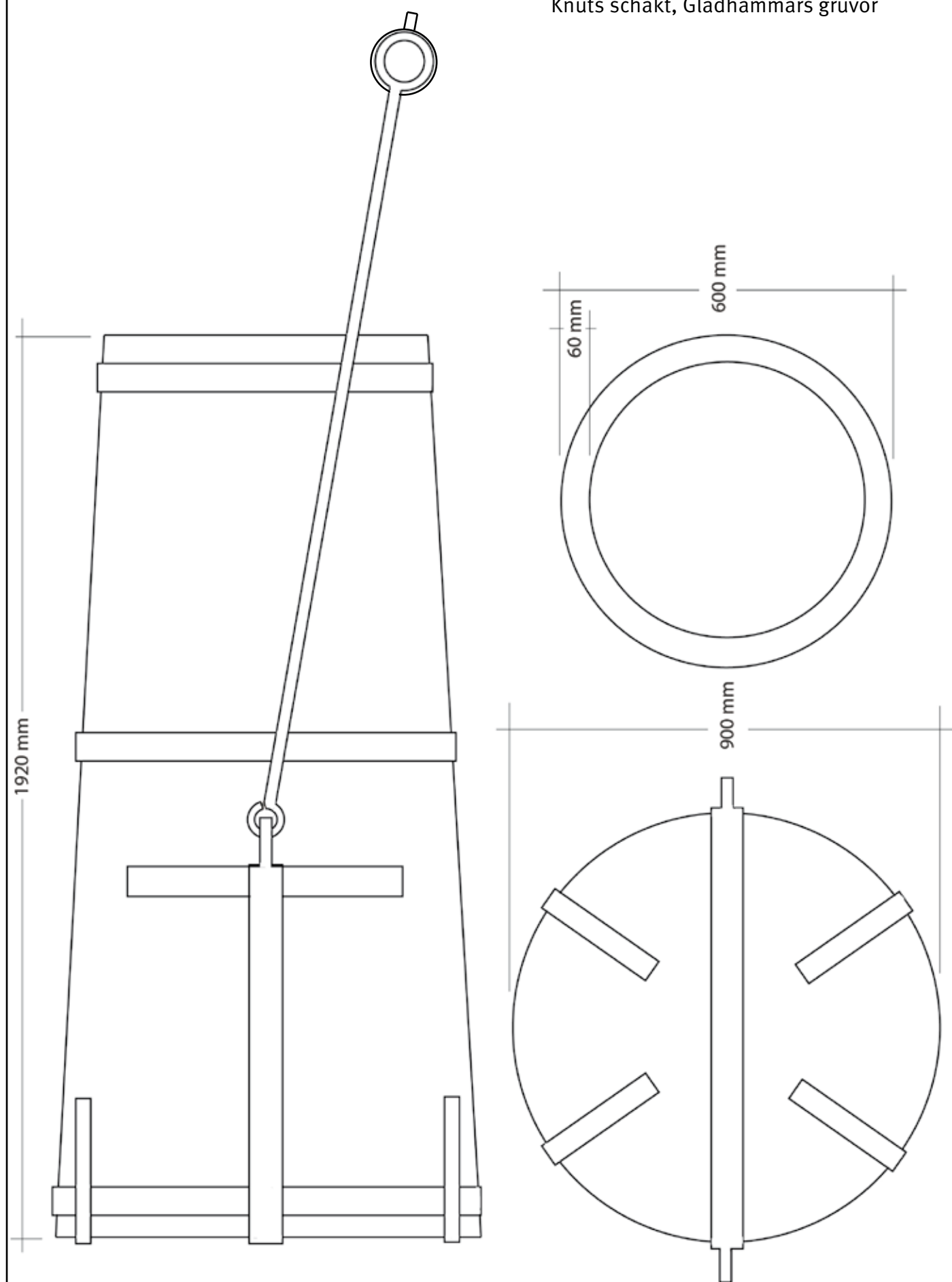
Tunnan är välbehållen, troligen byggd i fur. Järnbeslagen rostiga. Ok i dåligt skick.

Malmtunna

Knuts schakt, Gladhammars gruvor

2: Gruvspel - handvinsch med vev i båda ändar

Plats: 32 m avvägning i Knuts schakt, på sidan av hästvandringen.

Vinschen är välbehållen, okänt träslag. Järnbeslagen rostiga.

Mått: c:a 20 cm i diameter, c:a 150 cm lång

3: Stock - del av hästvandring.

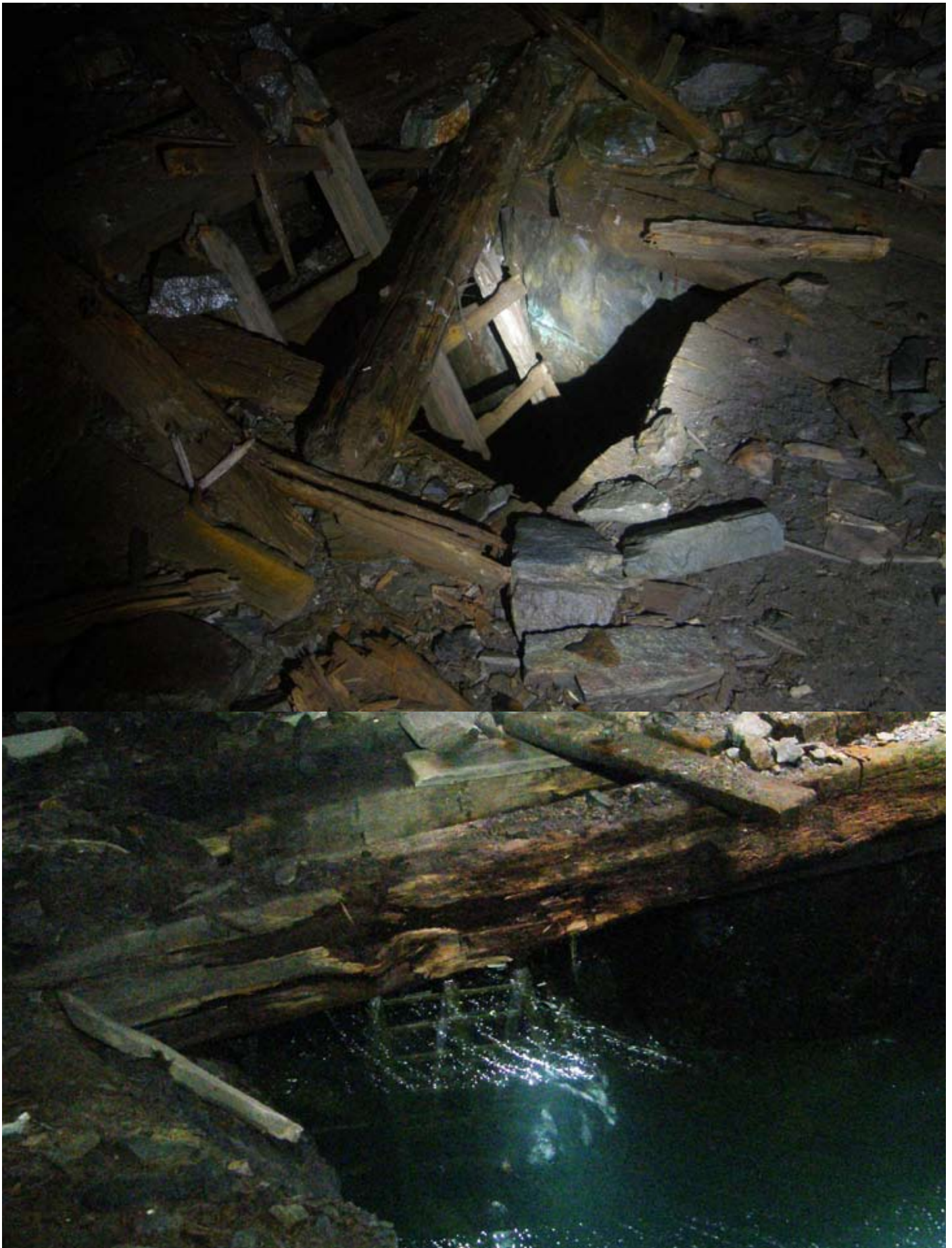
Plats: 28 m avvägning i Knuts schakt. Här anlades 1791 en hästvandring för uppföring av vatten. 1820 byggdes en ny hästvandring på samma plats. Stocken utgör det övre navet i hästvandringen med hål för järnaxeln. Den förefaller välbehållen, med tydligt slitspår efter hästvandringens hjärtstock. Stocken syns också på översigtsbilden på sid 6 ovanför vindkupan.

4: Stege genom timmerbotten.

Plats: 32 m avvägning vid Knuts schakt (stegen syns också på översiktsskissen på sid 6)

Stegen, som är i mycket dåligt skick med starkt förmultnat trä, leder från nordvästra sidan av Knuts schakt ner genom en lucka i timmerbotten och försvinner under vattnet.

5: Rester av järnväg

Plats: 32 m avvägning i Riddareorten (anlagd 1774), mellan Knuts schakt och Tyskgruvan.
Syllen delvis uppbruten och skadad, mycket sparsamt med rester av rälsen återstår.
Järnvägen troligen från senare delen av 1800-talet.

6: Järnbultar

Plats: 32 m avvägning.

Överst: Bult med lös ring sittande i Riddareortens vägg, mellan Knuts schakt och Tyskgruvan.

Underst: Bult med fast ring liggande på golvet i Oscars ort, c:a 10 m från Knuts schakt.

7a: Rester av en timmerbotten i smalt brytrum

Plats: 30 m avvägning i Riddareorten genom Tyskgruvan - i borte delen av bilden syns raset vid stollen.

7b: Förtimringar (stämp) i smalt brytrum.

Plats: 30 m avvägning och uppåt i Tyskgruvan.

8: Gipsutfällningar

Plats: 30 m avvägning i Ingemars ort (troligen anlagd under 1820-talet). Gruvans mest omfattande gipsutfällningar som bildat s.k. rimpools. Gips har sannolikt bildats av det kalciumkarbonat som användes i stora mängder som flussmedel vid smälthyttan uppe på berget, i förening med de sulfidmineral som finns i rik mängd i gruvan.

9: Utfällningar av kopparsalter

Plats: I närheten av Knuts schakt.

Gruvan är överlag rik på utfällningar, ffa av kopparsalter, men också av gips.

10: Tillmakad ort med byggnadsrester

Plats: 34 m avvägning i Gamla orten (okänd ålder), i västra delen av Svenskgruvan. I yttre delen av orten finns de timrade resterna av en vägg med dörr. Det som sannolikt varit dörren återfinns några meter in i orten tillsammans med övrigt virke från väggen.

11: Spår av tillmakning

Plats: 34 m avvägning i Gamla orten. Längst in mot väggen finns tydliga spår av tillmakning i form av kolrester. Kolresterna är delvis täckta av gipsutfällningar vilket visar att de inte är av färskt datum.

12: Rester av byggnation

Plats: 34 m avvägning i Svenskgruvan.

Stämp, förtimring samt en rostig järnkätting med oklar användning.

13: Timmerbotten belastad av rasmassor

Plats: 32 m avvägning i Kommendören (anlagd 1774).

Gruvans timmerbottnar är över lag i dåligt skick och utgör en avsevärd rasrisk.

14: Delvis kollapsad timmerbotten

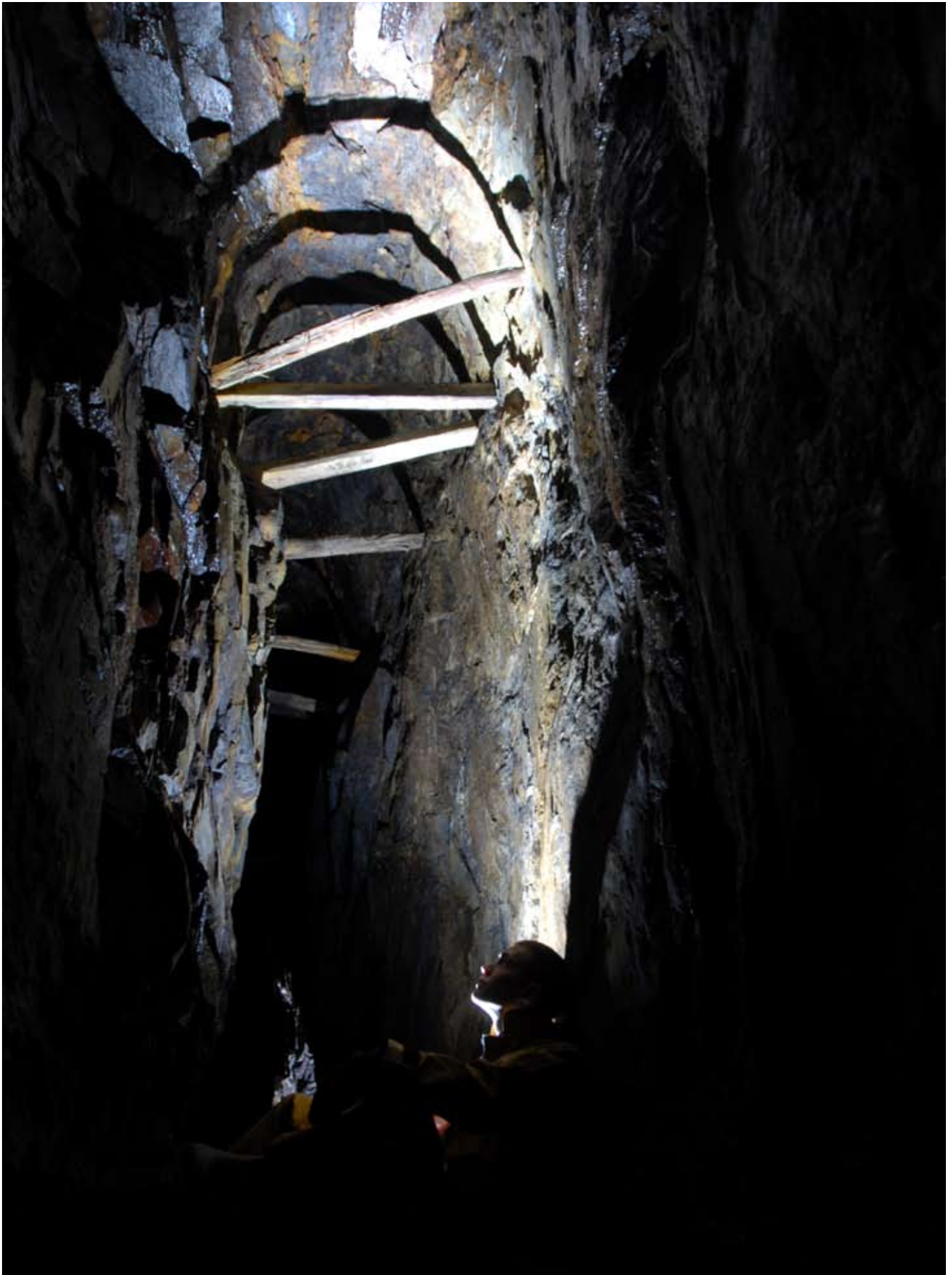
Plats: 32 m avvägning i Kommendören.

15: Förtimringar i smalt brytrum

Plats: 25 m avvägning i liten ort NV om Svenskgruvan, ovanför Kommendören.

Troligen är detta stämp för att stadga den tunna och instabila väggen mot Odelmarksgruvan.

16: Timmerbotten strax under vattenytan.

Plats: 34 m avvägning i Odelmarksgruvans brytrum. (sent 1800-tal)

17: Stollen.

Stollgången (St Pers Nyckel, anlagd 1764-1773) är delvis vattenfylld till följd av uppdämning i de yttre delarna. Stollen förefaller att till stor del vara tillmakad. Rasmassorna som blockerar stollen längst in härrör med största sannolikhet från Tyskgruvans kollapsade timmerbottnar.

18: Spår av militär försöksverksamhet - sprängkammare

Plats: Sydöstra sidan i den inre delen delen av stollen. (FOA 1960)

Gamla gruvans tillmakade schakt (1623 - ?)